

МОБІЛЬНА РОБОТА З МОЛОДДЮ: ПОШУК МОДЕЛІ

Дікова-Фаворська О. М.

*Ректор, доктор соціологічних наук, доцент
Житомирського економіко-гуманітарного інституту
ВНЗ Університет «Україна»*

В представленной статье актуализируется проблема молодежной ситуации в регионах, которая характеризуется высоким уровнем нигилизма, отстранения от социально значимых событий родного города. Представлены результаты социального анализа среды, реакции громады на наличие молодежных группировок в микрорайонах. Проанализирован опыт немецких коллег по организации мобильной работы с молодежью, приближенной к месту проживания. Предложены варианты построения отечественной модели, с учетом традиций, финансовых возможностей, уровня приобщения громады в каждом районе.

The article actualizes the problem of youth situation in regions, characterized by the high level of nihilism and alienation from the socially relevant events in the native town. The results of the milieu social analysis and the reaction of citizens to youth cliques in the town districts are presented. The experience of German colleges from International Society for Mobile Youth Work in the places where the young people live is analyzed. The variants of building the native model, taking into account the traditions, financial abilities and the level of community concern in every region are proposed.

У представленій статті актуалізується проблема молодіжної ситуації в регіонах, яка характеризується високим рівнем нігілізму та відсторонення від соціально значущих подій рідного міста. Представлено результати соціального аналізу середовища, реакції громадян на наявність молодіжних угруповань у микрорайонах. Проаналізовано досвід німецьких колег по організації мобільної роботи з молоддю, наближеної до міста проживання. Запропоновано варіанти побудови вітчизняної моделі, з урахуванням традицій, фінансових можливостей, рівня залученості громади у кожному районі.

Ключові слова: Мобільна робота, молодь, модель, субсидарність

Key-words: Mobile youth work, model, youth, subsidiarity.

У період соціально-психологічних перетворень кінця ХХ століття відзначається значне посилення жорстокості, насильства, притиснення та ущемлення прав і свобод слабо захищених груп населення, особливо дітей, безпритульних, соціальних сиріт, вихованців інтернатів, біженців тощо. У середовищі неповнолітніх поширились пияцтво, наркоманія, токсикоманія, безпритульність, бродяжництво, злиднота, проституція, що свідчить про моральну деформацію, яка призводить до формування асоціальних угруповань у середовищі молоді, що несе певну загрозу безпеці суспільства. Саме в цьому контексті надзвичайно актуальним вбачається пошук нових форм і методів роботи з підлітками та молоддю, які опинилися в складних життєвих ситуаціях. Метою даної роботи є розгляд можливих моделей організації мобільної роботи з молоддю, наближеної до місця проживання. Вивчення досвіду німецьких колег в організації такої допомоги, осмислення можливостей вітчизняних соціальних служб в охопленні соціально схвальними заходами

проблемних груп підлітків та молоді обумовило наші завдання.

Досліджуючи молодіжну ситуацію в регіонах, ми відслідковуємо високий рівень нігілізму, відмову від усього, що пропонувало минуле, невіру у можливість покращення життя в майбутньому. Особливо це стосується підлітків та молоді, що навчаються в ПТУ. Вони відносять себе до стабільно неформальних груп («компаній»), в яких проводять значну частину вільного часу. Саме ця категорія найчастіше скоює правопорушення. Це пояснюється, в першу чергу, бажанням реалізувати себе у такий хибний спосіб, з іншого боку – «спрацьовує» вплив масмедійної продукції, яка презентує/пропагує образ агресивної, жорстокої, безкомпромісної особистості, що або вже порушила закон, або стоїть на межі скоєння злочину. Вплив цих угруповань на молодь є достатньо вагомим особливо за місцем проживання.

Аналіз асоціальних груп неповнолітніх надзвичайно важливий, перш за все тому, що необхідно з'ясувати механізм їх впливу на підлітків. Вивчення кримінальних справ

неповнолітніх доводить, що підліток, який здійснив злочин, майже завжди пов'язаний з нездоровим мікросередовищем, яке схвалювало його антисуспільну поведінку і у такий спосіб сприяло скоєнню злочину. Проте треба усвідомлювати, що будь-яке мікро середовище людини складається з окремих особистостей і груп, тому дуже важливо прослідкувати виникнення і розвиток неформальних груп правопорушників, що негативно впливають на особистість підлітка. Це закриті, корпоративні групи з асоціальними цілями. У таких групах відсутня рівність між членами, панує атмосфера командної доброзичливості, взаємодопомоги, але в той же час – латентного суперництва, підступності.

Асоціальні групи молоді – це малі неформальні, такі що спонтанно виникають, і розвиваються в процесі асоціальної діяльності групи, в якій зберігаються чужі суспільству погляди, звичаї, традиції, норми поведінки.

Для вивчення цього феномену ефективною є «самореалізаційна концепція» неформальних груп. У підлітків переважає орієнтація на внутрішні інтереси і потреби учасників групового процесу. Форми самореалізації несамотійні, тому що мотивовані відчуженням та відштовхуванням. Підлітки опиняються на вулиці, залишаючи сім'ю, школу, інші об'єднання, тільки тому що ці соціальні інститути не можуть запропонувати нічого цікавого, об'єднувального, не задовольняють потребу у спілкуванні та самореалізації. Підлітки виштовхуються на вулицю, об'єднуються в групи, які пропонують свої цінності, свої форми реалізації. Саме діяльність таких груп має самоцінний характер для їх членів, допомагає реалізувати особисті прагнення та можливості.

У цілому, вуличні угруповання асоціального змісту є свого роду проміжною групою між стихійною та організованою. Ці угруповання характеризують наступні фактори:

1. Розмитість визначення ролі, яку грають члени групи;
2. Обмежена згуртованість;
3. Непостійність;
4. Мінімальна узгодженість норм поведінки;
5. Обмеженість очікувань по відношенню до членів групи.

Для ефективної діяльності соціальних працівників з досліджуваною категорією клієнтів необхідно проводити усвідомлений аналіз теоретичних концепцій і

використовувати їх у своїй роботі з урахуванням специфічних особливостей того чи іншого регіону країни.

У цьому контексті надзвичайно цікавим є досвід закордонних колег по організації мобільної роботи з молоддю в житлових мікрорайонах. Мобільна робота з молоддю сьогодні є професійною основою для соціальної роботи та соціальної педагогіки. У Німеччині мова йде про безпритульних дітей. Їх проблемою є самотність та бідність, голодування; затребуваність та повага, залежність від наркотиків, готовність до насилля, екстремістська орієнтація, відсутність житла та нудьга. Спеціально розроблена консультативна робота на вулиці Street Work використовується в усьому світі в різних варіаціях та під різними назвами. Витоки лежать у концепції Street Work і походять із США. Там в кінці 20-тих років, особливо у великих містах, в зв'язку із ростом криміналізації були використані соціально-педагогічні програми. Типовими соціальними групами на даний момент є підліткові вуличні об'єднання, угруповання та банди. Після другої світової війни майже у всіх східноєвропейських країнах використовувався метод вуличної роботи Street Work. У Великій Британії він відомий як «Detached Youthwork», в Нідерландах – «Street Corner Work», в Швейцарії – «Gassenarbeit», у Франції має назву «Travailleurs de la Rue», а в Німеччині як «Street Work», або ж як «Мобільна робота з молоддю». З моменту падіння політичної стіни в 1989/90 метод Street Work використовується також у східноєвропейських країнах [1, 2, 3, 4].

Мобільна робота з молоддю використовується в містах зустрічі та перебування дітей та підлітків і переважно в той час, який підлітки визначають самотійно. У першу чергу це характерно для центру міста, вокзалів, підземних переходів та шахт метрополітену, а також інших місць де перебуває значна кількість людей.

Інша різновидність мобільної роботи з молоддю базується на діяльності в житловому мікрорайоні. Основною ціллю при цьому є призупинення або ж уповільнення процесу відторгнення підлітків від, в певній мірі, соціально здорового середовища в сім'ї, угрупованні або ж у житловому мікрорайоні.

Там, де об'єднання підлітків або угруповань грають головну роль – типу продовження сім'ї або навіть заміни сім'ї – найбільш активно проводиться соціально-педагогічна робота, яка складається не з

загрань з відповідними цільовими групами, а з мобілізації соціальних сил, які підтримують і захищають дітей вулиці і підлітків, а також здійснюють позитивний корекційний вплив.

Під час здійснення конкретних проектів мобільної роботи з дітьми-вулиці необхідно в першу чергу виходити з потреб самих дітей і підлітків. У зв'язку із цим всі заходи повинні бути спрямовані на зміцнення особистості. В основі надання допомоги лежить добровільна участь дитини вулиці у проекті, який пропонується, а також довірливі відносини, виключаються також всі репресивні концепції втручання.

Проекти з надання допомоги підліткам орієнтуються на конкретні потреби, здійснюють сильний вплив в сфері профілактики злочинності та вносять вагомий вклад у справу відновлення суспільної безпеки та порядку.

Мобільна робота з молоддю підтримує кризові сім'ї, а також сприяє відтворенню або покращенню інфраструктури. Проводиться тісна співпраця із існуючими соціальними службами, групами по здійсненню самопомоги або ж з іншим населенням, яке необхідно ще мобілізувати.

Дана концепція виходить з того, що основні сили відтворювальної і зцілювальної соціальної роботи перебувають у житлових мікрорайонах. Якщо ж дані соціальні сили відсутні або ж дуже слабкі, їх необхідно створювати або ж підсилувати в соціальному середовищі.

Що стосується України, то необхідно, перш за все, проаналізувати реакцію громади на несприятливу ситуацію за місцем проживання в молодіжному середовищі. Опитування житомир'ян (n=1000), яке проводилось у рамках Україно-німецького проекту «Мобільна робота з молоддю» в березні 2009 року студентською соціологічною службою Університету «Україна», показало наступні результати. Так, молодь презентує «відсторонену» позицію, окреслюючи ситуацію в мікрорайонах як таку, що, безумовно, несе певну загрозу, проте і надалі буде залишатися незмінною, тому що молодим людям нікуди податись і вони, у такий спосіб, «розвіюють нудьгу». Середнє покоління виявляє тривогу. Це, в першу чергу, пояснюється тим, що дана група представляє батьківський загал, який безумовно стурбований даною ситуацією. На думку респондентів, молоді необхідно створити умови для змістовного дозвілля, надати можливості для самореалізації. Червоною

ниткою в переліку необхідних заходів саме ця категорія опитаних відзначає введення цензури щодо пропаганди насильства на телебаченні. Старше покоління налаштоване більш радикально, навіть агресивно до молоді, яка перебуває поруч що і обумовлює наступні висловлювання у рекомендаціях: «кинути у в'язницю», «вивезти за місто», «посилити контроль правоохоронних органів», «карати жорсткіше». Незначна частина представників старшого покоління пропонує організацію «паралельних заходів», які мали б спрямувати енергію молодих людей в соціально схвальне русло.

Аналіз отриманих даних важливий не тільки для вивчення ситуації в місті/районі, особливо гостро відчувається неадекватність реакції громади на досліджувану проблему, що і зумовлює специфіку розробки моделей мобільної роботи з молоддю. Принципи мобільної роботи з молоддю полягають у наступному:

- доброзичливість як основа взаємодії, встановлення контакту, стиль діяльності професіонала і волонтера;
- довіра як необхідна складова у вирішенні складних життєвих ситуацій, в яких опинилася молода людина;
- партнерство і співробітництво – принципи спільного вирішення проблем за участю, в першу чергу, їх носія.

При цьому необхідно планувати свою роботу таким чином, щоб виходити від стратегії виховання до формування стратегії партнерства і співробітництва.

Розгортання мобільної роботи з молоддю в Україні йде складним шляхом, про що свідчить досвід добродійних організацій, які намагаються вирішити проблеми дітей вулиці шляхом організації гарячого харчування, медичного огляду, і, що найважливіше, формують відносини довіри, що дозволяють налагодити комунікаційні зв'язки. Так, Міжнародний благодійний фонд «Карітас України», що діє в рамках проекту Європейського Союзу надає соціально-медичні послуги для «дітей вулиці» двома шляхами – за допомогою вуличних мобільних станцій та стаціонарних центрів. Цей фонд поширює свою діяльність в 11 містах України.

Колеги – практичні соціальні працівники відзначають тенденції, які характеризують особливості їх роботи. Перше, це те, що серед бездоглядних дітей значна частина представників з так званих забезпечених, «благополучних» сімей; друге – це наявність конфлікту при створенні прийомних сімей.

Усі перелічені проблеми безумовно необхідно враховувати при побудові вітчизняної моделі мобільної роботи з молоддю. Враховуючи досвід німецьких соціальних працівників та напрацювання вітчизняних волонтерів, ми бачимо наступну стратегію цієї діяльності:

крок перший: **соціальне обстеження**, соціальний аналіз середовища, реакція громади;

крок другий: **інформування** громади через створення фільму, програми для регіональних тв-компаній;

крок третій: **навчання** соціальних працівників та волонтерів новітнім технологіям роботи з молоддю;

крок четвертий: **формування моделей**.

У кожному окремому регіоні, враховуючи традиції, фінансові можливості, рівень підтримки влади, рівень залученості громади, можна пропонувати чотири варіанти моделей:

- перша – **муніципальна**, де об'єднуються зусилля місцевої влади і громади. Проект здійснюється місцевими соціальними службами;
- друга – **приватна**, за умов знаходження мецената чи групи спонсорів, які будуть здійснювати фінансування проекту. Очолювати проект має професіонал, соціальний працівник;
- третя – **церковна**. Проект реалізується в регіоні за підтримки церкви;
- четверта – **громадська**. Передбачає активну участь громадських організацій регіону, благодійних фондів, церков, вищих навчальних закладів, волонтерських загонів під керівництвом соціальних служб міста.

Ці пропозиції можна розглядати як дискусійні, проте активізувати громаду, що має діяти за принципом субсидіарності необхідно вже сьогодні, особливо в ситуації політичного невизначення, економічної кризи. Проблеми самореалізації молодшої людини мають бути головними темами на громадських обговореннях, сесійних засіданнях, телевізійних програмах з метою пошуку нових підходів у їх розв'язанні.

Кожний захід для дітей-вулиці повинен свідчити або спрямовуватися до того, щоб увійти в життя та укорінитися в локальному масштабі. Основна відповідальність за вирішення питання про надання приміщень повинна лежати на місцевій адміністративній владі (по роботі з

молоддю) і на громадах; практичною реалізацією проектів повинні займатися недержавні організації.

Кожен уряд повинен у певній мірі підтримувати та зміцнювати діяльність недержавних організацій в їх роботі з дітьми вулиці. Недержавні організації слугують у даному контексті важливою ланкою демократії і громадянського суспільства.

Література:

1. Specht, W. 2006: Die sozialpädagogische Entwicklung funktioneller Äquivalente als das Schlüsselkonzept der Mobilen Jugendarbeit. ISMO Stuttgart, 136 s.
2. Landesarbeitsgemeinschaft (LAG) Mobile Jugendarbeit/Streetwork Baden-Württemberg 1997: Mobile Jugendarbeit, Stuttgart, 58 s.
3. Otto, Hans-Uwe/Thiersch, Hans (hrsg.): Handbuch der Sozioarbeit/Sozialpaedagogik. Newid/Krieffel, S. 1136-1148
4. Keppeler, Siegfried/Specht, Walther (2005): Mobile Jugendarbeit. In: Otto, Hans-Uwe/Thiersch, Hans (Hrsg.): Handbuch der Sozioarbeit/Sozialpaedagogik. Newid/Krieffe (2. Auflage), S. 1223-1235